

Храмова-Баранова О.Л.

к.і.н., доцент, докторант ЦДНТПІН
ім. Г.М.Доброва НАН України

ДЕЯКІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ СЕРТИФІКАЦІЇ ВІД КЛЕЙМА І ТОРГОВОЇ МАРКИ

Анотація. В статті показано ідею сертифікації і загальне її значення з давніх часів. Здійснено аналіз літературних джерел, в яких підтверджується необхідність клеймування продукції виробником для отримання високої її якості, а також формування законодавчої бази сертифікації. Висвітлено період, коли зародилася найпростіша форма сертифікації і виробник продукції вперше почав стверджувати, що вона відповідає вимогам загальноприйнятого стандарту.

Ключові слова: сертифікація, клеймо, торгова марка.

Аннотация. Храмова-Баранова Е.Л. Некоторые страницы истории становления сертификации от клейма и торговой марки. В статье показано идею сертификации и общее ее понимание с давних времен. Сделан анализ литературных источников, что подтверждает необходимость клеймования продукции изготовителем для получения высокого ее качества, а также формирования законодательной базы сертификации. Освещено период, когда зародилась простейшая форма сертификации и производитель продукции впервые начал утверждать, что она соответствует требованиям общепринятого стандарта.

Ключевые слова: сертификация, клеймо, торговая марка.

Annotation. Khramova-Baranova H.L. Some pages of history of becoming of certification from a brand and trade mark. In the article the idea of certification and common her understanding are shown from old times. The analysis of literary sources is done, that confirms the necessity of клеймования products a manufacturer for the receipt of her high quality, and also forming of legislative base of certification. A period is lighted up, when the simplest form of certification and producer of products was conceived first began to assert that she conforms to the requirements of the generally accepted standard.

Key words: certification, brand, trade mark.

Надійшла до редакції 07.03.2011

Постановка проблеми. В даній статті, на основі аналізу документальних матеріалів та їх узагальнення висвітлюється значення сертифікації від клейма і торгової марки. Здійснено аналіз літературних джерел, в яких підтверджується необхідність клеймування продукції виробником для отримання високої її якості, а також формування законодавчої бази сертифікації. Висвітлено період, коли зародилася найпростіша форма сертифікації і виробник продукції вперше почав стверджувати, що вона відповідає вимогам загальноприйнятого стандарту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у становлення сертифікації в контексті розвитку науки метрології і стандартизації зробили: Г.Паукер, А.Я.Купфер, В.С.Глухов, Д.І.Менделеев, Г.А.Саранча, М.І.Шаповал та ін. [7-8; 14; 17-18]. В їх ґрунтовних працях можна знайти відомості від виникнення мір, ваги, норм і контролю до опису наукових досліджень і використання результатів цих досліджень на практиці, проводиться філософська гуманізація сертифікаційних уявлень у технічній естетиці і аналізується нормативне забезпечення від клейма і торгової марки, але ці матеріали не дають повного уявлення про концепцію формування впливу розвитку сертифікаційних уявлень на підвищення технічної естетики.

Мета статті полягає в тому, щоб показати необхідність аналізу впливу сертифікаційних уявлень на розвиток технічної естетики і контролю якості продукції.

Викладення матеріалу. Історичні джерела наводять багато прикладів стародавнього маркування виробів. Наприклад, щоб відрізнити свої речі від чужих, люди винайшли спеціальні знаки – тамги, які видавлювали на виробах з сирової або термічно обробленої глини, випалювали на тілі худоби, висікали на камінні, яке ставили біля меж своїх земельних володінь. Одним з найбільш серйозних досліджень походження руських мір, стандартів і сертифікації є робота М.Т.Беляєва. У своїй концепції він виходив з того впливу, який зробила метрологія Древнього Сходу на технічну культуру країн з давнини до сучасності [1; 3].

З останньої чверті IV ст. до н.е. в Херсонесі функціонував інститут астиномів, які таврували стандартну торгівельну тару, мірні посудини, черепицю й контрольні гирі. Написи на клеймах астиномів містили в собі саме слово “астином”, ім'я, монограму. Штампи для таврування вирізалися з дерева. У фондах Херсонеського музею зберігається більше 2-х тис. амфорних ручок з клеймами місцевих астиномів, але не знайдено жодного штампа, це говорить про те, що вони виготовлялися з крихкого матеріалу [13; 19]. Астиноми запрошувалися в майстерні, де проводилася перевірка мірного посуду й черепиці на відповідність існуючим еталонам.

Зародження законодавства в сфері сертифікації, промислового торгового знаку можна віднести до XVII ст., коли 22 квітня 1667 р. вийшов російський законодавчий документ „Новоторговий Устав”, дія якого розповсюджувалась і на Україну. Статут містив правові норми, які регулювали внутрішню і зовнішню торгівлю і саме тут вперше згадується клеймо. У XVII ст. клеймо мало функцію митного

знаку для розрізнення руських та інших товарів, а також для підтвердження факту оплати митного збору. Лише після початку реформ царя Петра I, які сприяли швидкому зростанню промисловості, клеймо на товарах почало відігравати роль, яку в нашому сучасному сприйнятті грає товарний знак. У 1774 р., за пропозицією мануфактур, було видано перший Наказ влади про обов'язкове клеймування всіх російських товарів особливими фабричними або заводськими знаками, щоб можна було їх відрізнити, так товарне клеймо стало виконувати теперішню функцію. В 1830 р. у Росії був прийнятий закон, де зазначалися правила і способи клеймування, а також передбачалася відповідальність за підробку товару або клейма [1-2; 17, с.34-37].

В метрології сертифікація давно відома як діяльність з офіційної перевірки і клеймування обладнання (ваги, гири). Більше 100 років термін сертифікат використовувався в міжнародній метрологічній практиці, так, документ, що супроводжував прототип кілограма, отриманий Росією в 1879 р., мав назву: «Міжнародний комітет мір і ваги. Сертифікат Міжнародного бюро мір і ваги для прототипу кілограма № 12, що переданий Міністерству фінансів Російської Імперії» [4-5; 20, с.24]. У другій половині XIX ст., в умовах жорсткої конкуренції, виробники не могли випускати продукцію погоджено, і були вимушені це робити ізольовано один від одного, тому на кожному підприємстві використовувалися свої стандарти, але з розвитком товарообміну стало необхідно враховувати об'єктивні вимоги суспільного поділу праці в міжнародному масштабі [21, с.253].

В Росії, Закон про охорону товарних знаків був прийнятий у 1896 р. і діяв до 1917 р., а потім питання про товарні знаки знайшло відображення у Декреті Ради Народних Комісарів «О пошлине на товарные знаки», який було прийнято 15.08.1918 р. Цей Декрет зобов'язував зареєструвати товарні знаки, які отримали правову охорону [6; 10; 12; 15-16].

Після громадянської війни, на початку 1920-х рр. Україна була руїною, але незважаючи на катастрофічний стан в державі, в 1924 р. під керівництвом професора А.Д.Гатцука було розроблено новий проект стандарту [17, с.10]. З 15 вересня 1925 р. (утворення Комітету зі стандартизації при Раді праці і оборони), розпочинається офіційний початок стандартизації. Основними задачами Комітету були організація керівництва роботою відомств з розробки стандартів, а також затвердження і публікація стандартів. Була введена категорія стандартів – загальносоюзний стандарт (ЗСТ). У 1926 р. Комітет розробив перші загальносоюзні стандарти на товари народного споживання. В 1930-і рр. в СРСР проводилася активна робота зі стандартизації, дуже швидко і рішуче було здійснено перехід на метричну систему одиниць, проводилася роз'яснювальна робота серед працівників, публікації показували реальну користь стандартів. До обговорення стандартів та їх проектів залучалися робітники, це були прототипи сучасних відділів якості а 09.06.1940 р. ЦК ВКП(б) і Раднарком СРСР Постановою відмінили порядок затвердження стандартів наркоматами і при Раднаркомі СРСР було створено Всесоюзний комітет зі стандартизації [13, с.67].

У воєнні та перші післявоєнні роки пропагандистську діяльність у сфері стандартизації було згорнуто, але це не означало, що знизилася творча активність робітників та інженерно-технічного персоналу підприємств. В 1965 р. в СРСР був заснований Всеросійський науково-дослідний інститут сертифікації (ВНДІС), який займався питаннями сертифікації, стандартизації і метрології. Але бурхливий розвиток сертифікації в СРСР почався в 1979 р., початок цього процесу поклала Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про поліпшення планування й посилення впливу господарського механізму на підвищення ефективності виробництва і якості роботи». Заснуванням головних організацій по випробуванням найважливіших видів продукції було доручено займатися Держстандарту разом з міністерствами й відомствами. Метою такої системи було забезпечення достовірної оцінки якості продукції й запобігання передачі у виробництво недосконалих, технологічно недопрацьованих виробів, а також систематичний контроль над стабільністю якості продукції, що випускалася. В 1984 р. Урядом СРСР була прийнята Постанова «Про сертифікацію експортованої продукції», а в 1986 р. було прийнято «Тимчасове положення про сертифікацію продукції машинобудування в СРСР. РД 50-598-86», яке з'явилося організаційним документом, який встановлював основні правила робіт із сертифікації продукції машинобудування, проведених у рамках міжнародних систем сертифікації або двосторонніх (багатобічних) угод по сертифікації [19].

Сертифікація в 80-і рр. XX ст. була у вигляді державних випробувань, що є одним з видів контролю якості продукції. Контроль якості продукції здійснювався відповідно до ДЕРЖСТАНДАРТУ 16504-81. На заводах були відділи технічного контролю (ВТК). Якість продукції підтверджувалася клеймом ВТК заводів, клеймом військового приймання. На оборонних заводах працювали представники замовника, що стежили не тільки за якістю готової продукції, але й за якістю сировини, матеріалів, а також за виконанням вимог до виконання технологічних процесів виробництва, за якістю роботи ВТК, за дотриманням правил зберігання продукції на складі й т.п. У цей період на товарах високої якості ставився знак якості – знаменитий п'ятикутник [9].

Існує велика кількість систем сертифікації. До 1991 р. в СРСР функціонувало 14 дослідних центрів, здійснювалася оцінка співвідношення продукції встановленим вимогам в інших формах: атестація по категоріям якості; державний прийом продукції; державні дослідження (30% продукції); державний нагляд за стандартами [18, с.186]. В Україні і Росії, після ліквідації СРСР, атестація продукції за категоріями якості, державні дослідження і державний прийом продукції були офіційно ліквідовані. По мірі перетворення дрібного кустарного виробництва у масове і поширення капіталістичного способу виробництва змінювалися національні ринки. В Україні сьогодні охорона прав на товарні знаки регламентується Законом України «Про охорону прав на знаки для товарів від 15 грудня 1993 р. Паризькою конвенцією з охорони (чинна в Україні з 25 грудня

1991 р.), угодою про міжнародну реєстрацію знаків, підписаною 1991 р., (чинна в Україні з 25 грудня 1991 р.), протоколом угоди про міжнародну реєстрацію знаків, підписаним 1989 р. (чинний на території України з 29 грудня 2000 р.). А також використовуються ряд законів і актів, які регулюють сумлінне використання знаків з урахуванням національних інтересів, в тому числі закон України «Про захист прав споживача, недопустимість недоброякісної конкуренції», «Про наукову технічну експертизу», а також інші нормативні акти [18, с.32; 20, с.115].

На початку 1993 р. Україна стала членом ISO та Міжнародної електротехнічної комісії – ІЕС. Це дало їй право разом з 90 іншими країнами брати участь у діяльності більш ніж 1000 міжнародних робочих технічних комітетів по стандартизації і сертифікації та використовувати понад 12000 міжнародних стандартів. Знаки відповідності вказують на відповідність товару тому чи іншому стандарту, вимогам сертифікаційних організацій, ці знаки бувають національними, міжнародними, галузевими або навіть призначеними для визначеної групи товарів. Використання знаків відповідності регулюється спеціальними правилами Держстандарту України. Згідно з ДСТУ 2296-93 знак відповідності призначений для позначення сертифікованої продукції з метою інформування споживачів, що продукція сертифікована згідно з правилами системи УкрСЕПРО.

Встановлено такі зображення знаків відповідності (рис. 1):

а) для продукції, яка відповідає обов'язковим вимогам нормативних документів та вимогам, що передбачені чинними законодавчими актами України, за якими встановлено обов'язкову сертифікацію;

б) для продукції, яка відповідає вимогам нормативних документів, що поширюються на дану продукцію. Також застосовується для продукції, яка не підлягає обов'язковій сертифікації, проте сертифікована [11].

Нині сертифікація стала одним із важливих механізмів управління якістю, який дає можливість об'єктивно оцінити продукцію, забезпечити контроль за відповідністю продукції вимогам екологічної чистоти, надати споживаче підтвердження її безпеки, а також підвищити її конкурентоспроможність. Суттєвий внесок у вирішення питань сертифікації, а також захисту інтересів споживачів зробила ООН, яка розробила і затвердила основний міжнародно-правовий документ «Звіт загальних керівних принципів ООН щодо захисту інтересів споживачів» [20, с.98].

Підвищення вимог до якості продукції, процесів і послуг в умовах конкуренції зумовили потреби виробників, експортерів та імпортерів підприємства сфери обслуговування виконувати і впроваджувати в практику перевірку і підтвердження якості продукції або послуг відповідно до вимог стандартів. У світовій і вітчизняній практиці застосовуються різні процедури і методи підтвердження відповідності продукції заданим вимогам. Незалежна сертифікація серед цих способів підтвердження відповідності займає особливе місце, вона стала складовою частиною будь-якої інфраструктури, що ефективно функціонує. Сертифікація продукції на основі визначених

а

б

Рис.1 Знаки відповідності

на міжнародному рівні принципів і процедур є найважливішим кроком встановлення взаємної довіри до результатів перевірки.

Література:

1. Бабенко И. П., Метрология (Мероведение). / И. П. Бабенко. – СПб. – 1905.
2. Базилевич К. В. Таможенные книги как источник экономической истории СССР / К. В. Базилевич // Проблемы источниковедения. – 1933. – № 1. – С. 5-12.
3. Беляев Н.Т. О древних и нынешних русских мерах протяжения и веса / Н. Т. Беляев // Seminarium Kondakovianum. – Прага, 1917. – Т. 1. – С. 258-260.
4. Бернал Дж. Наука в истории общества / Дж.Бернал. – М.: Изд-во ин. лит., 1956. – 735 с.
5. Величко О. Всесвітня історія метрології: від давнини до кінця XIX століття / Величко О. – К. : «Основа», 2006. – 424 с.
6. Декреты Советской власти. Т. 3, М., 1964. – С.306-308.
7. Д. И. Менделеев и метрология : [сб. статей / изд-во ком. станд. мер и измерит. приборов при совете министров СССР / ред.Арутюнова В. О. и др.]. – М. : Стандартгиз, 1969. – 92 с.
8. Д. И. Менделеев – основоположник современной метрологии : [сб. статей / ред. Бойцова В. В.]. – М. : Изд-во стандартов, 1978. – 240 с.
9. История метрологии, стандартизации, сертификации и управления качеством: уч. пособие / [С. В. Мищенко, С. В. Пономарев, Е. С. Пономарева и др.]. – Тамбов : Тамбовский гос. техн. ун-т, 2003. – 94 с.
10. Козлов Б. И. Метрологическая реформа в СССР (1917-1927 гг.) / Б. И. Козлов // Вопросы истории естествознания и техники. – М. : изд. Наука. – 1981. – № 1. – С. 24-33.
11. Лаппо І. М. Стандартизація, сертифікація, метрологія, акредитація, управління якістю : метод. вказівки для самостійної роботи для студентів навчального напрямку «Гірництво» / І. М. Лаппо, Л. М. Масюк. – Донецьк : Донецький нац.техніч.університет. – 2008. – 80 с.
12. ЛГАНТД, ф.4282, оп.1, д.143, л.1, л.3 об.; ЛГАНТД, ф.4282, оп. 1, д. 143, л.25-26.
13. Лифиц И. М. Стандартизация, метрология и сертификация / Лифиц И. М. – [8-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юрайт-Издаг, 2008. – 412 с.
14. Менделеев Д. И. Заветные мысли: полное изд. (впервые после 1905 г.) / Менделеев Д. И. – М. : Мысль, 1995. – 413 с.
15. Наука і техніка СРСР. 1917-1987. – М. : Наука, 1987. – 759 с.
16. Національна академія наук України. Персональний склад. – 1918-2003. – К.: «Фенікс», 2003. – 300 с.
17. Саранча Г. А. Метрологія, стандартизація, відповідність, акредитація та управління якістю: підручник / Саранча Г. А. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 672 с.
18. Танычин В. А. Основы стандартизации и управления качеством продукции / Танычин В. А. – М. : Изд-во стандартов, 1989. – 214 с.
19. Філіпчук Г. Історичні коріння стандартизації / Г. Філіпчук, О. Цициліано, В. Дерев'яно // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2006. – № 2. – С. 29-32.
20. Шаповал М. І. Основы стандартизации, управления качеством и сертификации: [підруч.] / Шаповал М. І. – [3-е вид.]. – К. : Європейський університет фінансів, інформації, систем, менеджменту і бізнесу, 2000. – 174 с.
21. Шостын Н. А. Очерки истории русской метрологии XI – нач. XX вв. / Шостын Н. А. – М. : Изд-во стандартов, 1990. – 280 с.